

Barthélémy De Gros pécsi püspök kettős politikai küldetése Aragóniában

H. Szabó Sára¹

Abstract **Bartholomew le Gros, Bishop of Pécs’s double political mission in Aragon.** Bartholomew le Gros (Barthélemy De Gros) was born as the second son of a landlord in the region of Saône-et-Loire in Burgundy, France and became a priest in the neighbourhood of the famous Benedictine monastery of Cluny. He went on crusade to Constantinople in 1204 where the Latin Empire was established. As a friend of her family, he became a member of the escort of the princess of Flanders Yolanda, daughter of the count of Flanders who had become, as Baudouin V, the emperor of the Latin Empire of Constantinople. King Andrew II of Hungary, having been widowed for two years, married Yolanda, the daughter of the emperor. Barthélemy De Gros as a member of the escort of the princess had to come to Hungary with her and became bishop of Pécs from 1219 to 1251. At the time of the war between the Pope and the Western Roman Emperor, King Andrew II of Hungary wanted a European Catholic king to marry his daughter, therefore he sent his bishop of Pécs Bartholomew le Gros on the mission to deliver a proposal of marriage of his daughter Yolanda to King James I «the Conqueror» of Aragon, grandson of King Alfonso II.

Keywords war between the Pope and the Western Roman emperor, crusade, dynastic policy

Burgundi Bertalan, vagy anyanyelvén Barthélémy De Gros II. András második felesége kíséretének tagjaként került Magyarországra és nagy diplomáciai szerepe volt abban, hogy az Árpád-ház az Aragóniai királyi családdal került dinasztikus kapcsolatba. Az Árpád-ház európai „tekintélyének növekedését jelezték azok a házasságok, amelyek révén a nyugat-európai uralkodóházakkal került kapcsolatba.”² A szerző azonban nem tesz említést a dinasztikus kapcsolatok bemutatása során I. Géza magyar király és Zsófia Toulouse-i hercegnő között kötött házasságról.

I. Géza 1074-től 1077-ig uralkodott és Dukász Mihály koronájával koronázták meg. Járt Pécsen, mert még herceggént itt találkozott Salamon királlyal Mór pécsi püspök kezdeményezésére, aki békét akart teremteni a király és a herceg között. Az említett pécsi püspök is diplomáciai küldetést teljesített. Mór meg akarta békéltetni a hatalomért küzdő két harcoló felet, és olyan helyzetet teremtett, ami az ország békéjét szolgálta. A béke érdekében Pécsen koronázta meg Salamont. „Salamon pedig koronával a fején a

¹ Kaposvári Egyetem, Pedagógiai Kar, ny. főiskolai tanár, email: h.szabo.sara@ke.hu

² Herczeg, Géza 1987. *Magyarország külpolitikája (896-1919)*, Budapest: Kossuth Könyvkiadó. 35. o.

székesegyházba bevonulva a húsvéti szentmisén résztvevő nagyszámú egyházi és világi előkelő előtt demonstrálta hatalma szilárdságát.”³

Tehát abban a korban nem volt ritka eset, hogy egy püspök az egyházi feladatokon túl akár belpolitikai feladatot is ellásson, ha az ország helyzete ezt megkövetelte.

A francia dinasztikus kapcsolat azonban nem szakadt meg I. Géza Toulouse-i Zsófiával való házassága után. Az Árpád-házi, III. Béla első felesége az Antiochiai uralkodócsaládból való Antiochiai Anna volt. Bár a francia források szerint nem Anna, hanem Ágnes volt a neve.⁴

Antiochiai Ágnes anyja Antiochiai Konstancia volt, míg apja a francia Raynald de Chatillon herceg, keresztes lovag. III. Béla első házassága után sem szakadtak meg a nyugat-európai dinasztikus kapcsolatai.

III. Béla második felesége is az ősi Capet (Capetien) francia királyi család tagja volt, Capet Margit, aki az angol trónörökös özvegye és II. Fülöp-Ágost francia uralkodó testvére volt. A dinasztikus kapcsolatok létrehozása előtt, illetve mindezek megalapozására az uralkodó anyagi, gazdasági viszonyait fel kellett tárni, mivel ez nagy szerepet játszott a házasság létrejöttében.

Valószínűleg erre a házasságra, – de más vélemények szerint III. Béla fia, I. Imre király és Aragóniai Konstancia esküvőjére, – készült 1185 vagy 1194 táján az a jövedelmi kimutatás, amelyet eredetiben a Párizsi Nemzeti Könyvtár őriz. E szerint „Magyarország, Dalmácia és Róma Királyának évi készpénz jövedelmét 166 000 márkára, terményjövedelme értékét, pedig 75 000 márkára becsülték, ami összesen 45 000 kg ezüstnek felelt meg. (Csak összehasonlításként Oroszlánszívú Richárd, angol király évi jövedelme 49 000 kg ezüst volt).⁵

Ha az 1182-ben megkoronázott és 1196-tól 1204-ig uralkodott I. Imre és Aragóniai Konstancia esküvőjére vonatkoztatjuk ezt a jövedelmet, akkor harminc év sem kellett ahhoz, hogy ez biztosnak látszó királyi jövedelem teljesen ingataggá, szétzilálttá váljék.

Felmerülhet az a kérdés, hogy miért éppen az Aragóniai királyság felé orientálódott az Árpád-ház. Közelebb nem talált külpolitikai szövetségest adó dinasztikus kapcsolatot? Vagy itt is a pápa és a püspökök szerepe került előtérbe, amely a katolikus vallást a külpolitikai kapcsolatokkal is próbálta erősíteni?

Anderle Ádám spanyol nyelven írott könyvében találjuk meg ennek egy lehetséges magyarázatát. Anderle Ádám professzor szerint: „a két mediterrán állam közötti kapcsolat első lépése volt I. Imre és Aragóniai Konstancia házassága. A spanyol királynő II. Alfonz leánya magával hozta Pierre Vidal trubadúrt és Villard de Honnecourt francia építő mestert is Magyarországra.”⁶ Bármilyen furcsának is tűnik jelenleg, de abban az időben Magyarország tengerparti területekkel is rendelkezett Szent László királyunknak köszönhetően. A két mediterrán állam közötti kapcsolatot a hatalmi szimbólumok is tükrözik. I. Imre király pecsétje őrzi ezt az aragóniai kapcsolatot, mivel arany és vörös színű csíkok, az Aragóniai uralkodóház színei díszítették pecsétje hátlapját a címer hátterében átsejtlő oroszlánokkal. Az oroszlánok szintén az Aragóniai uralkodóház címerére utaltak.⁷

3 Márfi, Attila (főszerk.) 1996. *Pécs ezer éve, (Szemlények és források a város történetéről 1009-1962)*. Pécs: Pécs Története Alapítvány. 24. o.

4 <http://fr.wikipedia.org/wiki/Constance-d%27Antioche> (Letöltve:2008.07.07.)

5 Herczeg, 1987. 38. o.

6 Anderle, Ádám 2007. *Hungria y España relaciones milenarias*, Szeged: Szegedi Egyetemi Kiadó, 22. o

7 Csorba, Csaba – Estók, János– Salamon, Konrád 1999. *Histoire illustrée de la Hongrie*, Budapest: Magyar Könyvklub, 33. o.

Az Árpád-ház a későbbiekben sem mondott le az Aragóniai uralkodóházzal való külpolitikai szövetségről, a második dinasztikus kapcsolat II. András leánya, Jolán és I. Hódító Jakab (Jaime I el Conquistador) között jött létre. Ennek a házasságnak a felvétele, kikovácsolása és megvalósítása Burgundi Bertalan pécsi püspök nevéhez fűződik, aki az előzetes gazdasági és dinasztikus egyeztetések megvalósítója is volt. Azonban lehet, hogy csak a gyakorlati megvalósítás köthető személyéhez, mert az európai külpolitika szálait a pápa és az uralkodók közötti taktikai, politikai sakkjátszmák döntötték el. Viszont a pécsi püspök a pápa támogatását mindvégig élvezve az európai katolikus vallási kapcsolatok megszilárdításának feladatát kapta és többszöri külföldi látogatásai során igyekezett azt teljesíteni.

Két nagyratörő uralkodó és a pápa döntése volt ez a házasság, de a házassági szerződést Burgundi Bertalan pécsi püspök fogalmazta meg, bár IX. Gergely pápa bábáskodott mellette. Sőt a házasulandó Árpád-házi királynőt, II. András leányát és az arab hódítás elleni harc vezetőjét, az aragóniai Hódító Jakabot, (Jaime I el Conquistador), vagyis a házasulandó házaspárt is ő eskette össze a barcelonai katedrálisban.

Ki volt Burgundi Bertalan és hogyan került abba a pozícióba, hogy elősegíthette Magyarország dinasztikus úton való európai integrálódását? Koszta László tanulmánya⁸ szerint Burgundi Bertalan a Burgundi De Gros hercegi család harmadik, legfiatalabb fiúgyermeké volt a Saône et Loire megye székhelyén, Mâconban. A család az egyik leggazdagabb Mâcon-i földbirtokos família hírében állott, és két kastélyuk (Brancion és Uxelles) is volt. Flandria grófjai a család jó barátai voltak. Bertalan bátyja, Josseran a francia Szent Lajos király várkapitánya lett.

Az elsőszülött örökölte az akkori feudális szokásjog szerint a birtokot, míg a többiek egyházi pályát választottak. Nem volt messze, csak 25 km-re állt tőlük a bencés rend híres Cluny Apátsága. A De Gros családból több apát is kikerült. Bertalan azonban nem a szerzetesi, hanem a világiasabb papi pályát választotta. A családi hagyomány szerint elment a keresztes hadjáratba 1204-ben, amely ekkor Bizánc elfoglalására irányult. Bertalan Bizáncban élt 1215-ig, és bejáratos volt a latin császári udvarba.

Hogyan kerülhetett Burgundi Bertalan Magyarországra? II. András újabb dinasztikus kapcsolatot keresve első felesége, Gertrudis elleni merénylet után egy évvel feleségül kérte Pierre Courtenay, latin császár és a flandriai hercegnő leányát, Jolántát. Pierre Courtenay a francia uralkodó, II. Fülöp Ágost testvére volt. Jolánta édesanyja, Flandria hercegnője pedig Henrik császár testvére volt. A flandriai hercegi család jó barátságban állt a De Gros Mâcon-i földesúri családdal, ahonnan Bertalan származott. Tehát a flandriai grófok és a De Gros család közötti kapcsolat egyengette Barthélémy De Gros útját a latin császári udvarban, ez tette lehetővé, hogy tagja legyen a flandriai hercegnő kíséretének.

II. András második házassága végül is létrejött és Burgundi Bertalan a királyné, flandria hercegnője kísérete tagjaként került Magyarországra 1215-ben. Az újonnan házasodott férj nagyon sokra becsülte új feleségét az oklevelek tanúbizonysága alapján, amelyet a Magyar Nemzeti Levéltár megalapítója és első igazgatója, Pauler Gyula kutatott ki. „Hitbérül 800 márkát kötött le fiatal nejének, kit nagyon szeretett, és neki adta a Bácság, Varasd, Zala, Somogy, Szerém megyék után járó minden jövedelmét.”⁹ Erről a jövedelemről illetve annak hiányáról később is említés történik Jolánta királyné halálakor és leánya hozománya kapcsán.

8 Koszta, László 1991. *Un prélat français de Hongrie: Bertalan, évêque de Pécs (1219-1251), Cahiers d'études hongroises*, Paris: 1991. 8. 76-77. o.

9 Pauler Gyula 1899. *A Magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt*. Budapest: Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Társulat. 57-58. o.

Jolánta királyné kíséretével Magyarországra érkezett és Bertalant kinevezte pécsi püspöknek, aki ellen azonban azonnal vizsgálat indult. Azt kifogásolták a helyi egyházi körök, hogy még nincs 30 éves és ismeretei sem megfelelőek a püspöki szolgálathoz. Ennek ellenére János esztergomi érsek megerősítette Bertalan kinevezését, amiért az akkori pápa, III. Honoriusz büntetésül elvonta tőle a helyi jövedelmeket. Öt hónap kivizsgálás során azonban tisztázódott Bertalan püspök kora, mivel szülőföldje, Mácon püspökét Pontius de Villarst kérték fel a pontos adatszolgáltatásra.¹⁰ Ennek eredményeként III. Honoriusz pápa 1221. január 29-i bullájában visszavont minden Bertalan ellen felhozott vádat. Bertalan püspök elismerését az is mutatja, hogy neve szerepel az Aranybulla végén is az érsekek és a püspökök között.¹¹

Kinevezése után újabb nehézségekkel kellett szembenéznie. Francia anyanyelvű révén nem tudott beszélni a helyiekkal. Jolánta királyné udvarában a francia nyelvvel jól boldogult, de a püspöki szolgálat mindennapjain a latin nyelvi ismeretei is gyengének bizonyultak. Így egyedül nem tudta ellátni püspöki szolgálatait (mise, gyóntatás, ima).

Bár a francia anyanyelvű püspökök nem voltak ritkák Magyarországon, hiszen Pécs első püspöke is a francia származású Bonipert volt. Ennek az volt a történelmi alapja, hogy a pogánylázadások során a püspököket a pogányok megölték. Magyar püspökök nem voltak, így külföldről kellett átírányítani őket. Mindehhez hozzájárult, hogy a túlnépesedett Nyugat-Európa szívesen küldte el a hazájukban feleslegesnek tűnő papjait Magyarországra. Így a mártír püspökök utódai többségükben francia anyanyelvűek voltak.

Bonipert Pécs első püspöke alkalmazkodott a helyi viszonyokhoz, ennek ellenére francia kapcsolatait jól tudta használni munkája során. Levelezésben állt a Franciaországban is oly híres Chartres-i katedrális püspökével. Chartres-t a „katedrálisok királynőjének” emlegetik.¹² Fulbert volt Chartres püspöke ekkor és híres iskolaszervezőként vált ismertté. A Chartres-i püspökhöz fordult Bonipert, és Priscianus Grammatikáját kérte tőle a pécsi székesegyházi iskola számára a papi képzés létrehozásához.¹³ Így el tudta indítani francia segítséggel az egyházi oktatást.

II. András pécsi püspöke, Burgundi Bertalan francia származása azonban, az előzőekben említett eseten kívül, nemcsak hátránnyal, de előnnyel is járt. Nyelvtudása alapján diplomáciai feladatra is felkérte IX. Gergely pápa. A béke megteremtése érdekében közvetítenie kellett a Templomosok szlavóniai rendje és Kálmán herceg között.

A külügyi feladatok mellett a pécsi püspök az egyházi szervezet belső, helyi kiépítését sem hanyagolta el, ha a diplomáciai feladatai ezt lehetővé tették. Pálos rendi kolostort alapított a Pécs melletti Ürög hegyen, vagy más források szerint Patacs hegyen,¹⁴ ahol már 1234 óta éltek remeték. A kolostort Szent Jakabnak szentelték. Ez nem lehet véletlen több szempontból sem. Egyrészt szülőföldjén, a burgundiai Mácon mellett van a Santiago de Compostelai Szent Jakab zarándokút egyik leghíresebb kolostora, a bencés rend központja a Cluny-i apátság. Cluny közvetlen kisugárzása családjára tagadhatatlan volt, amelyet az is bizonyít, hogy családjából többen lettek Cluny apátjai, akik Szent Jakab kultuszát maguk is gyakorolták. Ezt a tényt mutatja, hogy családjából többen is voltak zarándokúton Santiago de Compostelában, hogy megtekintsék a vértanú, Szent Jakab ereklyeként számon tartott földi maradványait. Maga Bertalan is elzarándokolt Santiago de Compostelába.¹⁵

10 Koszta, 1991. 80. o.

11 Pauler, 1899. 83. o.

12 Cruzille, Claude 1993. *Abbayes et cathédrales de France*, Paris: Hachette 64. o.

13 Márfi, 1996. 22. o.

14 Koszta, 1991. 81. o.

15 <http://lexikon.katolikus.hu/LINKEK/LINKBBBB/25BERNA.HTML>(Letöltve:2008.06.09)

Bertalan püspök zarándokútját Anderle Ádám is említi (el Camino).¹⁶ A zarándoklaton való részvétel mindig a kapcsolatok erősítését illetve az évszázados hagyományok ápolását szolgálta.

A pécsi püspök a dominikánus rend magyarországi meghonosításában is részt vállalt. „A domonkosok az 1230-as években építették fel rendházukat, de velük szinte egy időben a ferencesek is megjelentek Pécssett. A Sziget-kapu közelében felépült kolostoruk lehetett az első ferences rendház a Dél-Dunántúlon.”¹⁷ Egy másik templomalapítás is Bertalan püspök nevéhez fűződik. Jelesül a Szent Bertalan apostolnak szentelt templom, amely II. András által a Szentföldről hazahozott egyik Szent Bertalan–relikviát is őrizte. Ehhez a nagy lehetőséghez a királynő egykori kíséretéhez tartozó Burgundiából származó franciaként Jolánta királyné révén jutott hozzá a püspök. A templom egykori épülete hozzájárult a pécsi városközpont mai arculatának kialakításához, mivel a Széchenyi téren ma is álló templom alapjait Bertalan püspök idején rakták le.

Más alkalommal is kapott pápai megbízást. 1224-ben III. Honoriusz pápa megbízásából a váci püspökkel és egy szentgotthárdi pappal együtt Bertalan püspök igyekezett tisztázni egy 16 év óta húzódó peres ügyet, amely Pannonhalma és a Veszprémi Káptalan között folyt. Bertalannak kellett eldöntenie, hogy melyiküket illeti egy Somogy megyei templom tizede. (Ez a második Somogy megyei kapcsolat, az első Jolánta királynő jövedelmeivel kapcsolatban került említésre).

Ezen kívül Bertalan még hét alkalommal kapott diplomáciai megbízást, amelynek nagy része Aragóniai Jakab és II. András Jolán leányának házassági elő szerződésével illetve a házasságának lebonyolításával volt kapcsolatos. Ebben a pápai megbízásban Bertalan mellett a győri püspök is részt vett. De az oklevelek még Laôn püspökét is megemlítik. Az alsó-normandiai Laôn püspöke két évig tartózkodott Magyarországon.¹⁸

A dinasztikus kapcsolat kikovácsolására Bertalan négy alkalommal utazott Aragóniába és körülbelül hat évig volt távol egyházmegyéjétől. Ez az időszak egybeesett a pécsi székeskáptalan hiteles helyi működésének felerősödésével.¹⁹ Koszta László az frott forrást is megnevezi. „Egy 1239-es oklevél tanúsága szerint, a pécsi káptalan konszenzus-jogot szerzett az egyházmegyéét érintő döntésekben, és ezt azzal is kifejezte, hogy a káptalan pecsétjét is ráerősítették a püspöki oklevélre. (...) A káptalan már saját maga is érezte: tekintélye illetve pecsétje egymagában is elegendő a kiadott oklevelek hitelének bizonyítására, így nem szükséges, hogy főpapjuk auctoritását is igénybe vegyék.”²⁰

A külföldi dinasztikus kapcsolatok ápolását szolgáló küldetésének teljesítésével Bertalan püspök maga is hozzájárult a pécsi székeskáptalani hiteles hely rendszeres oklevél kiadási gyakorlatának megszilárdulásához. Bertalan püspök 1229-től kezdve négyszer járt Aragóniában valamint Flandriában, mert Burgundiát, szülőföldjét is útba ejtette. II. András második felesége, Jolánta királyné elhunytával még a Namur-i, flandriai birtokok örökösödési ügyét is intéznie kellett, mert a királyné birtokát leánya, Jolán hercegnő örökölte meg édesanyja halálával Aragónia királynéjaként.

Az előzetes barcelonai püspöki tárgyalások eredményeként 1233-ban előzetes házassági szerződést írt Bertalan püspök és II. András másik megbízottja Barcelonában. Ezt az előzetes szerződést Aragóniából Magyarországra hozták II. Andrásnak, aki azt

16 Anderle, 2007. 27. o.

17 Márfi, 1996. 32. o.

18 Koszta 1991. 87. o.

19 Koszta László 1988. *A pécsi székeskáptalan hiteleshelyi tevékenysége. (1214-1353)*, Pécs: Pécs Története Alapítvány, 57. o.

20 Koszta, 1988. 125. o.

két aragóniai követ jelenlétében elfogadta. A kérdéses oklevélről említést tesz Anderle Ádám is, kitérve erre a spanyol-magyar millenáris kapcsolatok történetét bemutató könyvében, ahol említi a XIX. századi magyar történetírás két kiemelkedő pozitívista történészének Kropf Lajosnak és Thallóczy Lajosnak helyszíni forráskutatását.²¹

Kropf Lajosnak a Századok folyóiratban közölt tanulmányában olvasható, hogy Bertalan püspök négy alkalommal járt Barcelonában, miközben 5000 ezüst márkát költött el. „Az első útján minden esetre „leánynézőben” volt, a második útján talán már részletesebb felhatalmazással rendelkezett a tárgyalások megkezdéséhez. A harmadik útján, 1234-ben királya, II. András nevében megkötötte a házassági szerződést, melyet ő állított össze. Ebben a menyasszony hozománya tízezer márka ezüst és kétszáz arany volt. Ezzel az összeggel az osztrák herceg tartozott II. Andrásnak.”²²

Az uralkodó az összeget nem küldte el, csak ígéretet tett annak megadására. II. András már nem rendelkezett szabad birtokadománnyal, mivel a királyi vármegyrendszer ekkorra már teljesen felbomlott a gyakori, sőt egy-egy birtok többszöri elajándékozása miatt. A király az osztrák hercegtől meg nem kapott összeg fejében második felesége flandriai és burgundiai birtokait ígérte a király leányának hozományául, amelyet majd leánya, Jolán II. András második felesége halála után meg fog örökölni az édesanyjától, az egykori flandriai hercegnőtől.

A sors iróniája, hogy erre nem sokat, csak egy évet kellett várni. A királyi oklevél tanúsága szerint a Burgundiai birtok nagyobb realitást jelentett, mint az osztrák herceg meg nem adott tartozása az Aragóniai uralkodó szemében. „Certa Nemorensis Comitatus in Flandria portio atque ea ditio, qua min Gallia puelle avi obtinuerant: et la oppida quae in Hungariae regno Jolans ipsa possideret, et quae in Burgundia matris hereditate obvenierunt. (Ad annum 1234.)”²³ Így az osztrák hercegi adóság említése nem nyerte el Aragóniai Jakab tetszését, és ezért újabb iratot állíttatott ki II. Andrással, amelyben a kikötött összeg pontos kifizetési kötelezettségét kérte. Az ígéret tehát nem volt elegendő, (mivel a királynő még élt), így „II. András lekötötte a harmincadot és esküvel kötelezte magát arra, hogy a jövedelmet másra nem fordítandja.”²⁴

Mindkét király megbízottja volt Bertalan püspök, aki a Templomos Rend nagymesterével és a Szent János Vitézek (Johanniták) vezetőjével felelt azért, hogy beszedjék a harmincadot és ebből az aragóniai uralkodónak évenként ezeröttszáz márka ezüstöt fizessenek. Bertalan püspök gyakori külföldi utazásai miatt ezt azonban nem tudta végrehajtani. Esetleg csak ellenőrizni tudta közvetett módon.

Thallóczy Lajos a Barcelonai Levéltárban folytatott helyszíni kutatásai alapján néhány helyesbítéssel él Kropf Lajos értelmezésével kapcsolatban. Ezek között csak azt emeljük ki, hogy „III. Honoriusz pápa oklevele tanúsága szerint a pápai szék védelmébe fogadta a királynő birtokait, jelesül a Banatust-Varasd megyét, Somogy megyét és Szerém megyét, illetőleg azoknak jövedelmeit.”²⁵ (Ez a harmadik említése a Somogy megyei kapcsolatnak). Thallóczy Lajos is kiemeli, hogy VI. Lipót osztrák herceg tartozott II. Andrásnak, de ő is inkább Jakab aragóniai uralkodó gyanúját támasztja alá. „Tehát 1225-ben az osztrák herceg tényleg tartozott kétezer márká ezüsttel, ami 200 arany márkának felel meg: ámde ez a tartozás, amint a békeokmányokból kiolvassuk, II. Endre viszonos tartozása következtében nagyon kétséges jellegű volt elnézve attól, hogy Lipót

21 Anderle, 2007. 22. o.

22 Kropf Lajos 1897. *Árpádházi Jolán, Aragón királynéja. Századok*, 1897. VII. 221. o.

23 Kropf, 1897. 221. o.

24 Kropf, 1897. 222. o.

25 Thallóczy, Lajos 1897. *Árpádházi Jolán Aragónia királynéja. Századok*, 1897. VII. 579. o.

a nyitrai püspökkel szemben volt obligációban s ennek volt mintegy a biztosító fedezete II. Endrének a tartozása.”²⁶

Ez a tény sajnos igen plasztikusan mutatja be – mint cseppben a tengert – II. András zilált pénzügyi helyzetét és gazdaságpolitikáját, amelynek végső oka a királyi vármegye rendszer teljes felbomlása volt a király sorozatos és többszörös birtokadományozásai miatt. A helyzetet jól érzékelteti egy könnyelmű birtokajándékozás esete, amely a király első felesége, Gertrudis Berthold nevű testvéréhez fűződik. Bertholdot ugyanis a szülőföldjén gyilkosság gyanújával kerestek, ennek ellenére II. András kinevezte őt esztergomi érseknek és még birtokot is adományozott neki.

A dinasztikus kapcsolat azonban az Árpád-házi Jolán és I. (Hódító) Jakab aragóniai uralkodó között létrejött, a zilált anyagi biztosítékok ellenére. Lehet, hogy éppen Burgundi Bertalan diplomatikus fellépése és ékesszólása miatt. Tekintve, hogy I. (Hódító) Jakab Dél-Franciaországban született, tehát nyelvi, fordítási problémák nem fordultak elő a tárgyalások során. Az esküvőre a barcelonai Szent Eulália templomban került sor 1235-ben, ahol Bertalan püspök adta össze a házasulandó feleket Béranger érsek jelenlétében.

Ami a hozományt illeti, Árpád-házi Jolán hozománya még 1251-ben sem került kifizetésre, amelyet Jolán végrendeletének egy szövegrészlete és férjének I. Jakab Aragónia királyának nyilatkozata is állít. „Que tenet rex Ungariae frater meus quem dimisit mihi mater mea et ipsi solvant debita et restituant injurias (...) rex Ungariae frater vester promissit nobis in dotem pro vobis si ea poteribus ab ipso habere.”²⁷ Ebből pontosan kitűnik, hogy II. András nem tartotta be ígéretét arra vonatkozóan, hogy leánya hozományát átadja vejének, I. (Hódító) Jakabnak.

Burgundi Bertalan európai integrációs törekvései az európai dinasztikával való dinasztikus kapcsolatok kiépítésére IX. Gergely pápa támogatásával történtek. Ezért az anyagi ígéreték mögött is ott volt a biztos pápai támogatás, amelyet Bertalan püspök ezek szerint eredményesen tudott megjeleníteni és képviselni.

Anderle Ádám is aláhúzza a dinasztikus kapcsolatok jelentőségét a már előzőekben említett könyvében, mivel ebben a korban a dinasztikus házassági kapcsolatok az egyházi együttműködés fejlesztési motorjai voltak.²⁸ Jelen esetben azonban az ellenkezője is igaz.

IX. Gergely pápa Bertalan püspökhöz fűződő megbízását és segítségnyújtását Koszta László is érinti a már idézett francia nyelvű művében, ahol felhívja a figyelmet arra, hogy a pápa miért támogatta az Árpád-házat az aragóniai dinasztiaival való házassági kapcsolat létrehozásában. IX. Gergely az osztrák Babenberg-dinasztia ellenében akarta az Árpád-ház és az Aragóniai-dinasztia kapcsolatait erősíteni. E mögött a törekvés mögött a pápa II. Frigyes császár-ellenessége húzódik meg, aki az osztrák Babenberg-dinasztia sarja volt.²⁹ Elég magyarázatul szolgálhat erre a pápa és a császárság harca, amely ekkor folyt.

Jolán és I. (Hódító) Jakab házassága a második dinasztikus frigy az Árpád-ház és az Aragóniai-dinasztia között. Ezt megelőzően I. Imre magyar király felesége került az Aragóniai-uralkodóházból az Árpád-házba.

Az ellentétek azonban nemcsak a császárság és a pápaság között, hanem az egyházon belül a főpapság soraiban is kiéleződtek éppen Bertalan pécsi püspök küldetésével kapcsolatban. Koszta László említi Pecori Jakab bíboros Bertalan püspök elleni

26 Thallóczy, 1897. 582. o.

27 Kropf, 1897. 224. o.

28 Anderle 2007. 22. o.

29 Koszta 1991. 89. o.

fellépését, utalva Almási tanulmányára, amely egykori kedves történész professzorom Karácsonyi Béla 70-dik születésnapja alkalmából megjelent kötetben olvasható.³⁰

A bíboros fellépése nemcsak Bertalan iránti féltékenységből táplálkozott, hanem belső, az egyházon belüli vallási rendi ellentét is felszínre tört a pécsi püspök elleni bíborosi fellépésben. Pecori Jakab bíboros a Cîteau-i cisztercita rendbéli volt, míg Bertalan a bencés rendi Cluny Apátság mellett lakott és oda fűzték hagyományos, jó (családi) kapcsolatok. A katolikus egyházon belüli rivalizálás öltött testet a két francia származású, de ellentétes vallási rendet támogató főpap magyarországi tartózkodása idején. Bertalan pécsi püspökként is ápolta ezeket a cluny kapcsolatokat, mivel külföldi küldetése után oda akart visszavonulni. Ez az ellenségeskedés a Cîteau-i cisztercita és a bencés rendi Cluny szerzetesi központok közötti belső egyházi rivalizálás kifejeződése volt.³¹

Az egyházi támadások azonban nem ásták alá Bertalan püspök biztos karrierjét és II. András halála után, IV. Béla uralkodása idején is meg tudta őrizni szoros és jó kapcsolatát a királyi udvarral. Ezt bizonyítja, hogy pápai legátusként vett részt a szerbek és kunok megtérítésében szintén francia származású főpapok társaságában. Az esztergomi érsek Liège-i, az erdélyi püspök normandiai és a harmadik résztvevő a veszprémi püspök Burgundiai származású volt.

A pécsi dominikánus rend földrajzi fekvése miatt hozzá kellett, hogy járuljon a boszniai szerbek keresztény hitre való térítéséhez, amelynek jó eredménye Bertalan püspök érdemeit öregbítette. Azonban a boszniai hittérítési misszió sikere felkeltette a kalocsai érsek ellenszenvét, aki a szomszédos egyházmegye vezetője volt. Bertalan pécsi püspök iránti ellenségeskedése alapján levélben fordult a pápához, aki ekkor IV. Ince volt. Levélben azt kérte tőle, hogy jelöljön ki pontos határt a pécsi és saját, a kalocsai egyházmegye között, az egymás közötti felmerülhető ellentétek megelőzésére. Ugyanis nem volt előtte kijelölt határ a pécsi és saját egyházmegyéje között.

Bertalan püspök a dominikánusok pécsi megtelepedésében és a kunok betelepítésében és megtérítésében is érdemeket szerzett. A közeledő tatár veszélyre is dominikánusok figyelmeztették a magyar uralkodót, komolyan véve Julianus barát híradását.

A tatárok azonban majdnem akadálytalanul elfoglalták és elpusztították az országot. Bertalan püspök a királyi udvarral együtt menekült és a Muhi csatában is kitüntette magát egy váratlan támadás élére állva, amelyet Pauler Gyula eredeti források alapján így ír le. A tatárok váratlan visszavonulása a Sajó hídtól illetve annak váratlan újbóli megtámadása „szörnyű zavart okozott a magyar táborban és a katonák visszavonultak, de a püspökök, így Bertalan is rátámadtak a túlerőben lévő tatárookra. Szerencsére László ispánnal, – Kán Lászlóval –találkozott, ki a történekről mit sem tudva, sok katonasággal és lobogó zászlóval jött, hogy a királyi sereghez csatlakozzék. A püspök, mikor a magyar zászlókat meglátta 'az ispánhoz kanyarodék'³² Így mentette meg Bertalan püspököt László, Somogy megye ispánja, aki későn érkezett a csatába. Bertalan a királyi kísérettel Trau várába menekült és a tatár veszély elmúltával segítette Pécs újjáépítését, de újbóli diplomáciai megbízása ismét külföldi utazásra szólította, mivel Trau és Spalato városállamok hosszú, szinte vég nélküli egymás elleni harcában kellett békét teremtenie.

Ezenkívül a király megbízása alapján a pápához is el kellett mennie, hogy támogatását kérje az újbóli tatár veszély elhárításához. Ott is maradt egy ideig a pápa lyoni székhelyén, miközben a közeli Burgundiába, szülőföldjére is hazalátogatott.

30 Koszta 1991. 89. o.

31 Gauvard, Claude 1997. *La France au Moyen Age du Ve au XVe siècle*, Paris: PUF. 247. o.

32 Pauler, 1899. 101-102. o.

1251-ben lemondott püspöki megbízatásáról és véglegesen hazatért Burgundiába. Sikeres pályája befejeztével otthoni élete azonban nem volt mentes anyagi gondoktól, mert a pápai járadéka nem érkezett meg. Még két év múlva sem, amely nem a véletlen műve, tekintve hogy a pécsi püspökség nem tudott neki járadékot fizetni, mint volt püspökének. A pápa két év múltán intézte el, hogy szülőföldjén, Mâconban kapjon részese-
dést az ottani egyházi birtokból.

A burgundiai származású pécsi püspök magyarországi emlékét őrzi a történelem és a mai pécsi épületek, a Szent Bertalan templom, amelynek maradványait a festői szépségű pécsi főtéri templom falai rejtik valamint a Jakab-hegyi kolostor maradványai a Mecsek hegységben. Mindezek azt bizonyítják, hogy Pécs mindig is a kultúrák találkozási pontja volt, ahol a nyugatról és a keletről jövő emberek és kultúrák békében élhettek együtt.

Felhasznált irodalom

- Anderle, Ádám 2007. *Hungria y España relaciones milenarias*, Szeged: Szegedi Egyetemi Kiadó.
- Cruzille, Claude 1993. *Abbayes et cathédrales de France*, Hachette, Paris: Hachette.
- Csorba, Csaba – Estók, János – Salamon, Konrád 1999. *Histoire illustrée de la Hongrie*, Budapest: Magyar Könyvklub.
- Gauvard, Claude 1997. *La France au Moyen Age du Ve au XVe siècle*, Paris: PUF.
- Herczeg, Géza 1987. *Magyarország külpolitikája (896-1919)* Budapest: Kossuth Könyvkiadó.
- <http://fr.wikipedia.org/wiki/Constance-d%27Antioche> (Letöltve 2008.07.07)
- <http://lexikon.katolikus.hu/LINKEK/LINKBBBB/25BERNA.HTML>(Letöltve:2008.06.09)
- Kosztá, László 1988. *A Pécsi székeskáptalan hiteleshelyi tevékenysége (1214-1353)* Pécs: Pécs Története Alapítvány.
- Kosztá, László 1991. *Un prélat français de Hongrie: Bertalan, évêque de Pécs (1219-1251),: Cahiers d'études hongroises*, Paris. 1991. 8.
- Kropf, Lajos 1897. Árpádházi Jolán Aragónia királynéja. *Századok*.1897.VII.
- Márfi, Attila (főszerk.) 1996. *Pécs ezer éves története (Szemelvények és források a város történetéből 1009-1960)* Pécs: Pécs Történet Alapítvány.
- Pauler, Gyula 1899. *A Magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt*. Budapest: Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Társulat,
- Thallóczy, Lajos 1897. Árpádházi Jolán Aragónia királynéja. *Századok*.1897.VII.